

TÜRK DÜNYASI(NIN) BAYRAMI: NEVRUZ

Prof. Dr. Hüsnüye Canbay TATAR* - Prof. Dr. Taner TATAR*

Öz

Nevruz Bayramı binlerce yıllık geçmişi olan ve Türk Dünyası'nda kutlanan bir bayramdır. Mevsim değişikliğinin asli belirleyiciliğiyle kutlanan bu bayram değişerek devam eden bir gelenektir. Bu geleneğin geçmişinin derinlerde, yaygınlığının da geniş bir coğrafyada yaşanıyor ve yaşatılıyor olması, mana zenginliği ile kutlanıyor olmasını ortaya çıkarmıştır. Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası'nda bu bayramın, kısmen farklı, büyük çoğunlukla da ortak törenlerle kutlandığı görülmektedir. Bu yönüyle Nevruz Bayramı, Türklerin, mânâ etrafında bütünleşmelerinin hem sebebi hem de tecellisidir.

Anahtar kelimeler: Nevruz, Bayram, Bütünleşme, Birlik, Gelenek.

Abstract

Festival Of Turkic World: Nauruz

Nauruz is a festival celebrated in the whole Turkish world and has a long history of many a thousand years. This festival celebrated mainly in accordance with seasonal change is a tradition which continues to change. The fact that this tradition has its roots in depth and is lived and kept alive in an extensive geographical area caused it to be celebrated with its spiritual richness. From the Adriatic to the Great Wall of China, it is witnessed that this festival is celebrated in Turkic world partly different but mainly with common ceremonies. Within this respect, Nauruz Festival is both the reason and manifestation (reflection) of the integration of the all Turks around the spirit.

Key words: Nauruz, Festival, Integration, Union, Tradition.

Kaşgarlı Mahmut, “Bayram” kelimesinin anlamını Divan-ı Lügat-it Türk'te “halk arasında gülme ve sevinme. Bir yer ışıklarla ve çiçeklerle be-

* İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

zendiği zaman “bedhrem yer” denir ki “gönül açan yer” demektir. Oğuzlar bayram gününe “beyrem” derler. Bu sevinç ve eğlence günüdür.”¹ şeklinde açıklar. Bu tanımda geçen “gönül açan” ifadesi, bayramların gönüle hitap etmesi, gönülün ise güzelliklerle ilişkili olmasıyla alakalıdır. Hayata dair güzellikler bayramlarda sergilenir. Dünya görüşü ve kâinat tasavvuru bayramlarda ritüel ve davranışlarla aşikâr olur ve gelenekselleşir.

Bayramlar, gittikçe mekanikleşen ve değerini işlevle ölçülerek nicel hale geldiği dünyada, mânâ etrafında bütünleşmenin en önemli kaynağı ve ahenkli tecellisidir. Mânâ etrafındaki bütünleşme tipinde bütünleşme maddî olduğu kadar manevî bakımdan da birlik durumu olarak göze çarpmaktadır. Mânâlı bütünleşme durumunda, çeşitli unsurlar sadece bir işlev icabı değil, daha ziyade ihtiva ettikleri öz karakter itibarıyla birbirlerini tamamlamaktadırlar.²

Bayramları genel olarak ferdî, dinî ve millî olmak üzere üç ana kategoride toplayabiliriz. Ferdî bayramlar arasında çocuğun doğması, sünnet düğünü ve evlenme sayılabilir. Dinî bayramlar özünü dinden alan, cemiyetin tamamına mâl olmuş bayramlardır. Bunların dışında, milletin hayatından, hayat felsefesinden, vicdanından doğmuş bayramlarla tabiatın değişmesinden kaynaklanan, cemiyete mal olmuş millî bayramlar vardır.³ Bahsi geçen çerçevede Nevruz, sonuncu sınıflandırmanın içerisine koyabileceğimiz bir bayramdır. Ancak bu bayramı bazı düşünürlerin ifade ettiği gibi sadece tabiatla olan ilişkileri ifade etmesi açısından ele almak, binlerce yıllık geleneği anlamada ve anlatmada eksik olur. Çünkü Nevruz, bazıları birbirinden farklı, bazıları da ilişkili olmak üzere birçok sebeple kutlanmaktadır.

En Eski Yeni

Nevruz başlangıcının tespitindeki zorluk sebebiyle kadim, geçmişini oldukça eskiye dayanmakla birlikte eskimeyen bir gelenektir. Nevruzun “yeni gün” anlamına gelmesi onun eskide kalmamış olmasının adeta tescilidir. Tıpkı kutlanmasının esasını oluşturan mevsim değişikliğinde, baharın yüzünü yenilenerek göstermesi gibi, Nevruzda da yenilenme ve tazelik, tabiatdaki rengârenk çiçeklenmede olduğu gibi kendisini oldukça farklı renklerde ve desenlerde göstermektedir. Bu tasvirleri en eskilerinden en yenilerine kadar, kaynaklarımızda görmekteyiz. Bunlardan Yusuf Has Hacib, Büyük Tavgaç Buğra Han’ın dünyaya hâkim oluşunu baharın güzellikleriyle eşleştirerek anlatmaktadır:

“Şarktan bahar rüzgârı eserek geldi; dünyayı süslemek için, cennet yolunu açtı. Kâfûr gitti, kara toprak misk ile doldu; dünya kendisini süsleyerek bezenmek istiyor.

¹ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, Çev. B. Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 484.

² Âmiran Kurtkan Bilgiseven, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 293.

³ Bahaeddin Ögel, *Türk Millî Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, Ankara, 1992, s. 119-120.

Bahar rüzgârı eziyetli kışı sürüp götürdü; parlak yaz tekrar saadet yayını kurdu.

Güneş balık-kuyruğundan (hût), kuzu-burnuna (hamel) kadar olan yere tekrar döndü.

Kurumuş ağaçlar yeşiller giyindi; tabiat mor, al, yeşil ve kırmızı renklerle süslendi.

Kara yeryüzüne yeşil ipek bağladı; hitay kervanı da bunun üstüne çin kumaşı yaydı.

Düzlükler, dağlar, sahralar ve ovalar bunu yapıp, döşendiler; vadiler ve yamaçlar al ve yeşil giyerek süslendi.

Binlerce çiçekler gülererek açıldılar; dünya misk ve kâfur kokusu ile doldu. Karanfil kokulu bahar rüzgârı esti; dünyanın her tarafı misk ve anber kokusu ile doldu.

Kaz, ördek, kuğu ve kıl-kuyruk fezayı doldurdu; bağınşarak, bir yuvarı-bir aşığı, kaynaşıyorlar.

...

Bu esnada dünya kendi-kendine baktı; sevinip övünerek, hazinesini gözden geçirdi.⁴

Kaşgarlı Mahmut, “*Divanü Lûgatit Türk*”te baharın gelişini çiçeklerle bezemiş ipekten kumaşla yerin sarmalandığı, adeta cennetin bu dünyada görünür olduğu bir manzara ile tasvir etmektedir. Bahar geldiğinde türlü çiçekler açılır, ipek kumaştan yaygı serilir, cennetin yeri görülür, öyle ki kış gene gelecek değildir:

*Türlüg çeçek yarıldı
Barçın yadhım kerildi
Uçmak yeri körüldi
Tumluğ yana kelgüsüz⁵*

Bahar gelince sular çoğalır, çukur yerlere dolar; dağ başları hayal meyl görünmeye başlar; dünyanın nefesi ısınır; ağaçlar açılır, canlı varlıklar çiftleşirler:

*Kaklar kamug kölerdi
Tağlar başı ilerdi
Ajun tını yılırdı
Tütü çeçek çerkeşür⁶*

Eski ile yeninin beraberliğinin en belirgin örneği olarak gördüğümüz Nevruzda, eskiye tazelik kazandırılmakta, cemrenin düşüşü ile yeniden can bulan tabiatın asli unsurlarına insan da dâhil olmaktadır. Bir bayram olarak kutlanan bu yenilenme-tazelenme gününün merasime konu olan sebeplerinin bolluğu, tarihî süreç içerisindeki eklenen yeni anlamlarla ilişkilendirilebilir. Öyle ki bu kutlu gün:

⁴ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 16-17.

⁵ Kaşgarlı Mahmut, *a.g.e.*, s. 119.

⁶ Kaşgarlı Mahmut, *a.g.e.*, s. 179.

♦ Türkler'in Ergenekon'dan çıktıkları gündür. Bu bakımda beş bin yıldan beri Türk Dünyası'nda kutlanır.

- ♦ Hz. Ali'nin doğum günüdür.
- ♦ Hz. Muhammed'in Peygamberlik hil'atını giydiği gündür.
- ♦ Hz. Ali'nin hilafete çıktığı gündür.
- ♦ Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturduğu gündür.
- ♦ Baharın girdiği ilk gündür.
- ♦ Hz. Âdem'in yaratıldığı gündür.
- ♦ Türklerin kışlaklardan yaylaklara göç ettikleri gündür.⁷

Buradaki çeşitliliğe bakarak, bunun bir kültür mozağının ürünü olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bu, geçmişi bilinebilen kadarıyla beş bin yıla dayanan bir gelenektir. Dolayısıyla da farklı zaman ve mekânlardaki Türk kültürünün müşterek kalıbıdır. Bütün bu özellikleriyle de kültür mozağı değil, kültür zenginliğinin ifadesidir. Zaman içerisinde farklı mânâlar yüklenerek kutlanan Nevruz, kutlamada böyle zengin bir sebepler silsilesine sahiptir.

Geleneğin mânâsının kuvvet kazanarak devam etmesinin en güzel örneğini Nevruz bayramlarındaki yemek ikramlarında görmek mümkündür. Kadim zamanların şükran törenlerinden beri gelen yemek ikramı, '*açları doyuran, çıplakları giydiren, yoksulu varlıklı kılan*' millet ve devlet geleneğinden süzülerek ve '*komsusu açken tok yatan bizden değildir*' hadis-i şerifi ile dinî bir anlam yüklenerek, kutsallığını devam ettirmiştir.⁸ Bu bayramın dinle bir alakasının olmadığını söyleyenler, mânânın dinî öze ve hatta düsturlarına göre güncellenmiş olmasını gözden kaçırmakta, söz konusu bayramın İslâm'dan sonra doğmamış olmasına odaklanarak dinî içerik ve mânâ kazanmasını ihmal etmektedirler. Nevruz bayramının dinî mânâyâ bürünmesi, onun basit bir kutlama '*an*' olmadığını, mevsim değişikliğinin vesile kılınarak bütün bir hayat anlayışı, felsefesi ve mânâlar bütünü olduğunu göstermektedir.

Nevruz Bayramı bir bahar meltemi gibi geçmişten bugüne akıp gelmiştir. Geçmiş olduğu bu uzun yolculukta, her andan ve her candan bir demet Nevruz getirmiştir. Bize bir çiçek bahçesi sunmuştur. Bu bahçeye gönlümüzden yeni renkler katarak gelecek nesillere hediye etmek de bugünkü neslin hürriyet alanı içerisinde. Bu bakımdan bayramın gün geçtikçe Türk Dünyası'nın müşterek ruhunu daha çok yansıtması beklenebilir.

Gelenekten Geleceğe Bayramlar ve Nevruz

Bir milletin teşekkülünde ortak bir tarihi geçmişe sahip olmanın önemi büyüktür. Tarihteki müştereklik sevinçte ve tasada birlikteliği ifade eder. Burada söz konusu birlikteliğin alışlagelmiş tutum ve davranış kalıplarını

⁷ Zekeriyâ Makas, *Türk Millî Kültüründe Nevruz*, İstanbul, 1957, s. 82-86.

⁸ Ayşe Yücel Çetin, "Yemek Kültüründe Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed.: M.Ö. Oğuz), Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 153.

gelenek olarak nitelendirmek mümkündür. Fert gelenek sayesinde karşılaştığı farklı durumlar karşısında nasıl davranması gerektiğini uzun uzun düşünmez. Geleneğin kendisine sunmuş olduğu hazır kalıpları kullanır. Bu kalıplar değişimi kendi içerisinde barındırmaktadır. Bu tabii bir süreç olarak gerçekleşir.

Geçmişe yöneliş, insanı geleceğe götürür. İnsanı yüreklendirir, bilinçlendirir, hayata bağlar, umuda yönlendirir. İnsanın bedeni ile geçmişe gitmesi imkânsızdır. Geleceğe ise ancak zamanın ilerlemesine paralel, ömrü nispetinde gidebilmektedir. Ancak insanoğlu herhangi bir varlık gibi “hal”e mahkûm değildir. “Hal”den bir eliyle maziye diğer eliyle de istikbâle uzanabilir. Geçmişteki insanların fikri ve maddi dünyalarına ulaşabilip onlarla konuşabileceği gibi, geleceğe de seslenip, şu anda yanında olmayan tanımadığı insanlara seslenebilir. Bunu başarabilmenin yolu ise geleneğe vâkıf olabilmek ve geleceği inşa etmekten geçer. Yani bir taraftan asırların birikimini, ona değen her elin şuuruna vararak alabilirken, diğer taraftan bu ellerden biri de kendi olup, geleneği ihyâ ya da eskiye ilave edilen yeni geleneklerle geleceğe seslenebilir. Bu cihanda bakı kalan hoş sadaları dinleyip, yine bakı kalacak hoş sadaları gök kubbeye hediye edebilir. Kâh Süleymaniye’de cedlerin mağfîret iklimine girebilir, kâh Karacaoğlan’la pınar başına gider, kâh Yunus Emre ile secdeye varır ya da Viyana kapılarında ağlaşır. O halde ölümsüzlük, hayali bir iksirde değil, geleneği yaşamada ve yaşatmadadır.⁹

Mazi-hal-istikbal çizgisinde menkıbe ve destanlar hayli önemli işleve sahiptir. Fert için hâfıza ve şuuraltı ne ise, toplum için tarih ile menkıbe ve destan odur. İnsanın şuuraltı ve hafızası, yaşı ile doğru orantılıdır. Toplumun şuuraltını ifade eden menkıbe ve destan ile hâfızası demek olan tarih de, yine yaşın verdiği bir hak ve zenginliktir. Mazisi eski olmayan bir toplumun, tarih, menkıbe ve bilhassa destan varlığı, çocuğun hafıza ve hatırasındaki zenginlik kadardır. Beri taraftan hafızasını kaybeden fert, muhakeme düzeni bozulacağından, insan olma hususiyetlerinden birini kaybetmiş olacaktır. Tarihini tahrif veya inkâr eden toplumlar da bu çılgınlığının faturasını ödemek zorunda kalacaklardır. Mâzi ile hal arasındaki ilişki ne kadar açık ise tarih şuuruna sahip, tarih ilmine vâkıf bir insan için de mâzi ile istikbâl arasındaki ilgi o kadar açıktır. Mâzi, ana cevher kendi kalmak şartıyla, zaman içinde gelişir.¹⁰

Menkıbe ve destanlar törenler aracılığıyla yeniden sahnelenir. Tören, onu yapanların dikkatini özel bir önem taşıdığını düşündükleri düşünce ve duyguya ilgili şeylere çeken, simgesel nitelik taşıyan türden ‘kurallarca yönetilen’ etkinliklerdir.¹¹ Tüm törenler, tekrarlama ve canlandırma işlevini içerir. Tören disiplini ne kadar sıkı ise, tekrarlama o kadar ağır basar. Uy-

⁹ Yaşar Kaya - Taner Tatar, *Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik*, İstanbul, 2008, s. 54-55.

¹⁰ Sadık Tural, *Zamânın Elinden Tutmak*, Ankara, 1991, s. 192-193.

¹¹ Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev. A. Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 70.

gulamalara özgürlük tanınan yerlerde ise canlandırma işlevi öne çıkar. Yazıya geçişle birlikte tekrarlanan üstünlüğünden canlandırmanın üstünlüğüne geçilir, başka bir ifadeyle “ritüel bağdaşıklık” yerini “metinsel bağdaşıklık” alır. Böylece yeni bir bağlayıcı yapı ortaya çıkar. Bu yeni yapının gücü taklit etme ve saklama eyleminde değil, yorumlama ve hatırlama eyleminde. Ayinin yerini yorumlayıcı okuma alır.¹²

Ancak bazı dönemlerde geleneklere yönelik olarak yoğun ihmal veya inkâr etme çabasının sergilendiği görülür. Bu durum cemiyeti oluşturan bağların zayıflamasına yol açmaktadır. Bu gerçeği bilen bölücü ve yıkıcı ideolojiler evvela bir milleti oluşturan gelenekleri ortadan kaldırmaya çalışmış ve halen de çalışmaktadırlar. Bazen bu aydınlar tarafından iyi niyetli olmakla birlikte bir hata olarak da uygulanmaktadır. Hâlbuki gelenekler millet dediğimiz binayı meydana getiren tuğlalardır. Erol Güngör’ün de belirttiği gibi, binanın herhangi bir yerinden gereksiz görülerek sökülmesi bir taşın, binanın neresinde ve nasıl yıkıntıya sebep olacağını kestirmek güçtür. Hele binayı yıkıp yeniden inşasını düşünmek büyük hatadır. Bu sebeple geleneklere iradî müdahalelerde bulunmak istenen neticeyi elde etmemizde bir çözüm değildir. Zira müdahaleler karşısında gelenek karşı koyma gücüne sahiptir ve bunu her sağlıklı gelenekte görmek mümkündür. Esasında cemiyet hayatında keskin değişimleri ifade eden devrimlerden söz etmek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, cemiyette öyle sinema perdesinde görülen sahne değişimleri gibi ani ve keskin değişimler görmek mümkün değildir.

Bu çerçevede geleneklerde bayramlar müstesna bir yere sahiptir. Çünkü bayramlar milleti birbirine bağlayan, sosyal bütünleşmeyi temin eden en önemli günlerdir. Bir taraftan kökleri mazide, diğer taraftan yaşanıyor olması hasebiyle de kendisi bu gündedir. Millet hayatının sürekliliğini temin etmesinde güç ile de geleceğe hitap etmektedir.

Bir milleti millet yapan özellik, fertlerin sevinçte ve tasada hep birlikte hareket etmeleridir. Hep birlikte ağlamak ve hep birlikte gülmek milliyet bağlarının oluşması ve güçlenmesinde en önemli faktörlerdendir. Bu bir kader birliğidir. İşte bayramlar bunun, sevinçte birlik boyutunun ifadesidir. Birlikte olmak kederi dağıtmakta iken, sevinci arttırmaktadır.

Başka bir ifadeyle keder paylaştıkça azalırken, sevinç paylaştıkça çoğalıyorlar gibi coşmakta ve artmaktadır. Bu sebeple milli birlik ve bütünlüğü bozmaya yönelik faaliyetlerde en çok müracaat edilen yöntemlerden biri, tamamen birlik ve beraberliğe yönelik olan bayram gibi geleneklerin içerisine tefrika sokmaktır. Hâlbuki Akif’in çok güzel ifade ettiği gibi:

*Girmeden tefrika bir millete düşman giremez
Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez.*

Yine Akif’in Nevruz ismiyle hitap ederek verdiği nasihat dikkate değerdir:

¹² Jan Assmann, *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (Çev. A. Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 22.

*İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?
Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işde gerek.
Laflı bol, karnı geniş soyları taklid etme;
Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek.*

O halde bayram bir bütünleşme, sevgi ve dayanışma vesilesidir. Öyle ki bayram, halayların bir başka çekildiği gündür, insanların birbirlerini yüreklerine sardıkları gündür. Bu günde muhabbet yüreklerden taşar; ses olur, nefes olur, bedende hareket olur. Kırgınlık, husumet, acı ve göz yaşları elbiseleri bedenden çıkarılır, muhabbetin ateşine atılır. Pir Sultan Abdal bu hakikati şu mısralarla dile getirmektedir:

*Âşık olan canlar bu gün gelürler
Sultan Nevruz günü birlik olurlar
Hallâk-ı cihanda ziya olurlar
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.*

Nevruz, gelenekle yeninin buluşmasıdır. “Yeni” olan gelenekle kutlanmaktadır. Çünkü Nevruz “yeni gün”dür. Bu özelliği ile kendisini eskilerden ayırmakta, gelenekten aldığı güçle de, toprağa atılan tohumlar gibi, geleceğe yeni umutlar atılmaktadır. Tabiatın yeşermesi gibi, umutlarda da çiçeklenmeler gözlenmektedir. Dağlardaki karın erimesi gibi, sevgi güneşi ile gönüllerdeki buz erimekte, yüzlerde, yüzlerce gül açmaktadır. Tabiatdaki ısınma ile birlikte, Nevruz bayramı toplanan insanların birbirlerine olan muhabbetleri de ateşlenmekte, böylece sosyal bütünleşmenin sevgi temelleri bir kere daha, aynı mana dairesindeki havayı soluyarak atılmaktadır.

Nevruz, Türklerin İslâmı içlerine sindirmiş olduklarının da bir ifadesidir. İslâm’la müşerref olmaya müteakip, Nevruz bayramına verilen İslâmî manâlar bunun bir ifadesidir. Onun içinde dine saygıyı bulmak mümkün olduğu gibi, Türk’ün geleneklerinin zaman içindeki gelişimine bağlı olarak, her bir geleneğine mana zenginliği katmadaki maharetini de görmek mümkündür.

Nevruz, Türklerin hürriyet ve istiklâl aşkının bayramıdır. Asla esareti kabul etmemiş olan Türkleri, Ergenekon’da demirden dağları eritmeye sevk eden güç budur. İşte 21 Marta tekabül eden, Ergenekon’dan çıkış günü cihan hâkimiyeti mefkûresinin tekrar hayata tatbik edilmesinin başlangıcını ifade etmektedir. Asla devletsiz yaşanmayacağına bir ifadesidir. Bununla da kalmayıp, küçük devleti asla kendisine yakıştırmayan büyük Türk gücünün, kutlu devletinin inşasının günüdür.

Nevruz bayramının tabiatla birleşmesi, siyasî hürriyette olduğu gibi, sosyal hürriyete de gösterilen ihtimamdır. Tabiatın kara kışla faaliyet sahasını kısıtladığı Türk’ün, bu esaretten kurtulmasının bir ifadesidir. Karacaoğlan’da şiirleştiği gibi, o gün gelince artık durmak mümkün değildir:

*Erisin dağların karı erisin
İniş seli düz ovayı bürüsün*

*Türkmen ili yaylasına yürüsün
Ak kuzular melesin de gidelim.*

Bu hürriyeti sağlayan bir mevsim olan bahara Sultan denilmesinin sebebi burada açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla Nevruz “sultan”dır. Baharın bu şekilde sultanlığı edebiyatımızda sıklıkla işlenmiştir. Bilhassa kış ile baharı savaştırmak, edebiyatımızda adeta bir gelenek halini almıştır. Buna göre kış zalimdir, tabiatdaki bütün bitkiler ve çiçekler onun zulmü altında ezilmektedir. İşte Bahar Sultan bu zâlime savaş açar ve yapmış olduğu mücadelesinde haklı olarak şanını korur. O, başına taktığı çiçeklerden tacıyla, savaşın galibi olarak, makamında sultanlığına devam eder. İşte bu hikâyelerden biri Bursalı Lamii Çelebi tarafından kaleme alınmıştır:

“...Bahar Sultanın kış şehriyariyle savaşmaya niyetli olduğu duyulur duyulmaz herkes saklandığı köşeden çıkararak onun bayrağı altında toplanır. Meydan ağzına kadar çiçeklerden ve çeşitli bitkilerden askerlerle dolmuştur...

Bahar Sultanın görkemli ordusu ilerlemeye başlar. Çemen, piyadelerini yeşil bir deniz gibi öne sürmüş ve kol kol lâlelerle, şakayıklarla, yapraklarla takviye etmiştir. Nergis, nesteren ve yasemin, yeniçerilerini görmedik silahlarla donatmıştır. Parlaklığını güneşten alan nilüfer, altın tolgalar giyerek alaylar bağlar, cihan sanki altına boğulur. Gök renkli menekşe dizi dizi saflar çeker, sanki yer göğe boyanır... Gül bahçeleri guncelerden la'l renkli miğferler giyerler, yıldızlar gibi süsler gösterip bayraklarını kaldırırlar. Ve zorlu bir savaş... Bahar sultan görkemli bir zafer kazanarak kış şehriyarını ülkesinden sürüp çıkarır.”¹³

Tabiatla olan ilişkideki zayıflamaya paralel olarak, Nevruz bayramı da mana kaybına uğramaktadır. İnsanların tabiata sahip olma hırsları, tabiatı insana küstürmektedir. İnsanoğlu her geçen gün artmakta olan bir ivmeyle, tabiatla arasına kalın duvarlar örmekte, beton üstüne beton dökmektedir. Hâlbuki tabiatla iç içe yaşayan ecdadımız, onun sıcaklığını da soğuşunu da ellerinde ve yüreğinde hissetmiştir. Bülbülün nağmelerini, gülün nazını duymuş ve görmüştür. Acılarını ve kederini dağlarla dağlamış, bülbül ile ağlamış, gül ile gülmüştür. Bozkurdu kendisine yoldaş eylemiş, ak kuzularla gönlünü yumuşatmıştır.

Tabiatın insanın gaddarlığına terk edildiği bugünün dünyasında, tabiatdaki değişimleri esas alarak yapılan kutlama, insana tabiat karşısındaki sorumluluğunu ve gelecek nesillerin de hakkının korunması gerektiğini hatırlatacaktır.

Tabiatın, Allah'ın emriyle insana bahsettiklerine bir şükran ve vefa borcunun da ifadesi olacaktır. Bir emanet olarak gelecek nesillere, geliştirmek bir yana hiç olmazsa muhafaza etmek suretiyle devretme lüzumu hissettirecektir.

¹³ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı, Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, İstanbul, 1992, s. 30-32.

Çoklukta Birlik: Türk Dünyası'nda Nevruz Bayramı Kutlamaları

Türk Dünyası'nda Nevruz bayramının kutlanıyor olması yeni bir hadise değilse de bazı yorumcular Hobsbawm'ın "icat edilmiş gelenekler" izahına uygun görerek söz konusu kutlamaları Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra icat edilmiş görmektedirler. Hobsbawm'a göre icat edilmiş gelenekler, otomatik olarak geçmişle sürekliliği sağlamak için tekrarlar yoluyla norm ve değerleri alışılmış davranışlar haline getiren, açık ya da gizli olarak yönetilen ritüel veya sembolik içerikli birtakım prâtiklerdir.¹⁴ Eğer ifadeyi hiçbir ölçü ve sınırlama getirmeksizin kabul edecek olursak bu durumda Giddens'in belirttiği şekliyle bütün geleneklerin icat edilmiş olduğunu kabul etmemiz gerekir.¹⁵ Ancak geniş halk kitlelerinin hayat tecrübeleri ve kâinat tasavvurlarından binlerce yıllık bir süreçte damıtılarak devam eden, ritüellerde değişiklikler ve zenginliklerle günümüze kadar gelen, adeta kadim bir geleneği belirli bir grubun iradesiyle gerçekleşen "icada" bağlamak da doğru değildir. Nitekim günümüzde yapılan kutlamalarda sivil toplum örgütlerinin ve bizzat vatandaşların resmî kutlamalardan daha zengin içerikli ve coşkulu kutlamalar yapmaları, Nevruz geleneğinin köklü oluşuyla ilgilidir. En son yapılan 2012 yılı kutlamaları buna örnek teşkil etmektedir. Bu kutlamalarda Ergenekon'dan çıkışımızın 4649. Yılı Şöleni sivil toplum örgütlerinin de etkin katılımlarıyla gerçekleşmiştir.¹⁶ Kaldı ki 1988 yılından önceki kutlamalar resmî nitelik taşımayan ama yine de Türk Dünyası'nda -Rus baskısı dolayısıyla bazen gizli- geleneklere uygun olarak kutlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla da kutlamalar resmî nitelik kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1995 yılından sonra Türk Dünyası bayramı "birlik"te kutlamaya başlamıştır.¹⁷ Bu kutlamalar, Atatürk'ün de Türklerin birliğine yönelik düşünce ve politikalarının¹⁸ bir tecellisi olarak görmek mümkündür. Çoklukta birliğin gerçekleştiği bu bayramlarda zengin bir kutlama adet ve geleneği ile karşılaşırız. Bunları şu şekilde gruplara ayırmak mümkündür:¹⁹

- 1- Kırlara Çıkma, Eğlence, Şenlik ve Oyunlar Düzenleme
- 2- Yiyecek Hazırlama
- 3- Temizlik Yapma ve Giyim Kuşamdaki Değişiklikler
- 4- Hediyeleşme, Akraba Ziyareti ve Sosyal Dayanışma

¹⁴ Eric Hobsbawm, "Introduction: Inventing Traditions", *The Invention Of Tradition*, (Eric Hobsbawm, Terence Ranger), Cambridge, 1993, s. 1.

¹⁵ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev. O. Akinhan, İstanbul, 2000, s. 54.

¹⁶ TDAV, "Faaliyetlerimiz", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 304, Nisan, 2012, s. 13-14.

¹⁷ Abdulvahap Kara, "Türk Dünyasında İşbirliği Sürecinde Ortak Dil ve Alfabe", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 193, Ağustos, 2011, s. 12-13.

¹⁸ Eray Bayramol, "Atatürk'ün Sovyet Coğrafyasındaki Türkler İle İlgili Politikaları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 197, Nisan, 2012, s. 39-52.

¹⁹ Alaattin Uca, "Türk Toplumunda Nevruz 1", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, Ankara, 2007, s. 139.

- 5- Ad Verme
- 6- Ateş Yakma ve Üzerinden Atlama
- 7- Hızır Baba İnanç
- 8- Kabir Ziyareti, Kurban, Dua ve Diğer Dini Motifler
- 9- Bolluk ve Bereket Gelmesi İçin Yapılanlar
- 10- Sağlık, Mutluluk, Baht Açıklığı İçin Yapılanlar ve Tutulan Dilekler

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk Dünyası'nın anlam birlikteliğinin, uygulamada çeşitlilikle açığa çıkması birçok örnekle gösterilebilir:

Uluğ Türkistan'da Uygur Türkleri arasında Nevruz, eskiden beri geçen yıla veda edip yeni yılı karşılamak, yeni yılın ve baharın Tanrı'dan bolluk ve bereket getirmesini dilemek; ailenin, milletin, ülkenin yeni bir umutla var olmasını ve gülüp oynamasını dilemek amacıyla kutlanan milli bayramdır. Uygurların hayatında çok önem taşıyan “*yangi kün (yeni gün)*”, onların bir yıl boyunca yaptığı bayram hazırlığının nedeni, bir sene boyunca ihtiyaç fazlasından biriktirdiklerinin paylaşılacağı gündür.²⁰

Bu mutlu günde fakirlere, bedenen zayıf insanlara, yaşlılara, öksüz ve yetimlere, kaza geçirenlere, geçim sıkıntısı çekenlere aynı ve nakdi yardımlarda bulunulur. Bu şekilde yapılan yardımlara Hun döneminde de rastlanırdı. Söz konusu bu yardımlar sadaka olarak veriliyordu. Bunu Hun döneminde özellikle hanlar ve beyler kendi halkına veriyorlardı. Söz konusu bu dönemde hanlar, sahipsiz olanlara yedi gün yemek veriyor, konaklama yerleri oluşturuyorlardı. Uygurlarda bu gün, derdi olanların derdine derman arandığı; küslerin barıştırıldığı gündür. Yine bu gün evlenme yaşına gelenler için teşebbüslerde bulunulur, halkın ortak kullanımına açık olan köprü, geçit gibi yerler el birliği ile onarıldı.²¹

Özbekistan'da yaygın olarak bilinen “*bayçiçek*” (kardelen) koşukları ve merasimleri özel bir yere sahiptir. Özbekistan'ın Namangan vilayetinde kaydedilen bazı bilgilere göre, bayçiçek baharda çıktığında, çocuklar kırlara ve ovalara bu çiçeği toplamaya çıkarlar. Sonra çörebasının (çocukların başı) liderliğinde topladıkları bayçiçeklerle evden eve giderek, çocukların başı geldikleri her evin kapısında bayçiçek koşuğu söyler. Ev sahibi çocukların getirdiği bayçiçekleri görünce, bahara çıktığına şükrederek, çiçekleri alır ve gözlerine sürer. Bayçiçek getiren çocuklara da gönlünden ne koparsa verir. Eğer ev sahibi çocukları boş çevirirse, çocuklar ona çeşitli şeyler söyleyerek onunla alay ederler. Çocuklar bayçiçek koşuğu söyleyerek evden eve dolaştıktan sonra, çörebası (çocukların başı) toplanan hediyeleri çocuklar arasında paylaşır.²²

Nevruz, diğer Türk boylarında olduğu gibi Kazaklarda da Mart ayında, 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gecenin bitiminde saat 03.00 civarında baş-

²⁰ Veli S. Yelok, “Uygur Türklerinde Nevruz”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, Ankara, 2005, s. 189.

²¹ Veli S. Yelok, “a.g.m.”, s. 190.

²² Cabbar İşankul, “Nevruzda Bayçiçek Merasimi”, *Türkoloji Araştırmaları*, Sayı: 2, Ankara, 2007, s. 384-385.

lamaktadır. Bunun sebebi, söz konusu saatte Hızır'ın ihtiyar bir aksakallı kılığında bozkırı dolaşması imiş. Bu vakitte Hızır'ın nazarı, buza düşse buzu, taşa düşse taşı eriteceğine inanılmaktadır. Resmî tatil ise, 22 Mart günüdür. Kazak Türklerinin bu bayramı çok eski tarihlerden beri kutladığı bilinmektedir. Kazakların “*Jer betine jaksılık uyalağan kun*” dediği Nevruz, 1926 yılında merkezî Sovyet hükümetine karşı isyanlara sahne olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Uzun yıllar dinî bayramlar olarak halk arasında gizli kutlanan Nevruz, 1988 yılında -yani yasaklanışından 62 yıl geçtikten sonra- serbest bırakılmıştır.²³

Azerbaycan'da Nevruz, yaşlıların ziyaret edildiği, ellerin öpüldüğü saygı günü; ruhların yâd edildiği, mezarlığın ziyaret edildiği gün; babaların anılması, duaların okunması, soy-kökünün hatırlanma günü; nihayetinde zamanı birbirine bağlayan köprüdür. Nevruzda, inanç felsefesi, mitolojik rengarenklilik, doğuş, artış, canlanma, ferah, ümit, coşku, kutlu hayat psikolojisi, bolluk ve bereket, birlik-beraberlik kavramları iç içedir.²⁴

Başkurtlar navruz bayramı hazırlıklarına çok önceden başlar ve köylüler bir araya gelerek, bayramda hangi oyunları hazırlayacaklarını, nerede hangisinin yerleşeceğini kararlaştırır. Nevruz günü her evde ziyafetler hazırlanır. Bütün çocuklar ve gençler, Nevruz bayramı sabahı, erkenden köyün yaşlılarını ziyaret edip onların hayır dualarını alırlar.²⁵

Kırgızlarda Nevruz bayramının kutlanmasının başlangıcı 581-618 tarihlerine kadar geri götürülebilmektedir. O devirlerde Kırgızların bu bayramı ihtişamlı bir şekilde gelenekselleşmiş olarak kutladıkları tespit edilmektedir. Kutlamaların gelenekselleşmiş olması, gelenekselleşme süreci de dikkate alındığında bayramın başlangıcının çok daha eski zamanlara dayandığı sonucuna varabiliriz. Bin beş yüzyılı aşkın bir süredir kutlanan bu bayram, yenilenme, bolluk, eşitlik, misafirperverlik, merhamet ve dostluk bayramıdır.²⁶

Sonuç

Nevruz, zamanda derinlik ve mekânda genişlikle ifade edilebilir. Kadim bir bayram olan Nevruz, geçmişten günümüze değişerek devam eden geleneklerle kutlanmıştır. Takvime bağlı olarak tabiatta meydana gelen değişimler, bayramın kutlanmasının önemli bir vesilesi ise de, Nevruz bayramını sadece bununla ilişkilendirerek açıklamak mümkün değildir. Çünkü Nevruz bayramı Türk milletinin kâinat tasavvuru, hayat felsefesi, inançları, değerleri ve ülküleri ile şekillenmiştir. Tarihi süreçte kazanmış olduğu yeni anlamlar da eski ile çelişmediği gibi onları güçlendiren hu-

²³ İsa Özkan, “Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorlarında Nevruz Bayramı”, *Bilge Yeniğün*, Sayı: 4, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s. 183.

²⁴ Kâmil Veli Nerimanoğlu, “Azerbaycan'da Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, (Ed.: M.Ö. Oğuz), Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 242.

²⁵ Habibe Yazıcı Ersoy, “Başkurtlarda Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, (Ed.: M.Ö. Oğuz), Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 262-263.

²⁶ Naciye Yıldız, “Kırgızistan'da Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, s. 297-303.

suslar olduğu dikkatleri çekmektedir. Bunun gibi geniş bir coğrafyada kutlanıyor olması özdeki birliğin, farklı usullerle tecelli etmesine sebep olmuştur.

Nevruz, siyasi hudutlarımızın dışına taşan, Ana Yurttan Ata Yurda bütün Türk Dünyası'nın müşterek bayramıdır. Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve diğer Türk vatanlarında Nevruz, aşkla kutlanmaktadır. Dolayısıyla Nevruz'un bir bayram olarak tarihte ve bugün bütün Türk Dünyası'nda kutlanması, kutlamaların zengin bir muhtevaya sahip olmasını ve kültürel köprülerin sağlam tutulmasını sağlamıştır. Bu büyük âlemde zengin bir Nevruz edebiyatı gelişmiştir. Kutlamalar sanatın her dalında sergilenmiştir. Yine sporda Nevruz'a has oyunlar tertip edilmiştir. O güne has şiirler söylenmiş, türküler yakılmıştır. Bütün bu faaliyetlerde güç, zerâfet, sanat ve eğlence aynı anda selviler gibi göğe doğru boy vermiştir.

Nevruz bir yeniden uyanış bayramıdır. Bu bir diriliş değildir. Çünkü diriliş ölüm sonrası iken bu geçici bir uykunun sonucudur. Öyle ki uykuda dahi bahara hazırlık vardır. Kendi içinde, içten içe bir çalışma gizlidir. O anda, uyandığında gerçekleştirmek üzere rüyalar görülür, uyanışta rüyalar hayâle, faaliyete geçince hedefe ve en nihayet kutlu hakikate dönüşür.

Kaynaklar

ASSMANN, Jan: *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Çev.: A. Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

AYVAZOĞLU, Beşir: *Güller Kitabı, Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

BAYRAMOL, Eray: "Atatürk'ün Sovyet Coğrafyasındaki Türkler İle İlgili Politikaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 197, Nisan, İstanbul, 2012.

BİLGİSEVEN, Âmiran Kurtkan: *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986.

CONNERTON, Paul: *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev.: A. Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.

ÇETİN, Ayşe Yücel: "Yemek Kültüründe Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed.: M.Ö. Oğuz, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

ERSOY, Habibe Yazıcı: "Başkurtlarda Nevruz", *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed.: M.Ö. Oğuz, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

GIDDENS, Anthony: *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çev.: O. Akınhan, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

HOBBSAWM, Eric: "Introduction: Inventing Traditions", *The Invention Of Tradition*, (Eric Hobsbawm, Terence Ranger), Cambridge, 1993.

İŞANKUL, Cabbar: "Nevruzda Bayçiçek Merasimi", *Türkoloji Araştırmaları*, Sayı: 2, Ankara, 2007.

KARA, Abdulvahap: “Türk Dünyasında İşbirliği Sürecinde Ortak Dil ve Alfabe”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 193, Ağustos, İstanbul, 2011.

KAŞGARLI MAHMUD: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, Çev.: B. Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

KAYA, Yaşar - TATAR, Taner: *Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2008.

MAKAS, Zekeriya: *Türk Millî Kültüründe Nevruz*, İstanbul, 1957.

NERİMANOĞLU, Kâmil Veli: “Azerbaycan’da Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed.: M.Ö. Oğuz, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

ÖGEL, Bahaeddin: *Türk Millî Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu*, Ankara, 1992.

ÖZKAN, İsa: “Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorlarında Nevruz Bayramı”, *Bilge Yenigün*, Sayı: 4, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995.

TURAL, Sadık: *Zamânın Elinden Tutmak*, Ankara, 1991.

TDAV: “Faaliyetlerimiz”, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı: 304, Nisan, İstanbul, 2012.

UCA, Alaattin: “Türk Toplumunda Nevruz 1”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, Ankara, 2007.

YELOK, Veli S.: “Uygur Türklerinde Nevruz”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, Ankara, 2005.

YILDIZ, Naciye: “Kırgızistan’da Nevruz”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ed.: M.Ö. Oğuz, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

YUSUF HAS HACİB: *Kutadgu Bilig*, Çev.: R.R. Arat, 5. Baskı, Ankara, 1991.